

South-West University „Neofit Rilski“ – Research Activity
Югозападен университет „Неофит Рилски“ – изследователска дейност

НАУКАТА ЗА СПОРТА (СПОРТОЛОГИЯ)

Кирил Костов

Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград

Резюме. Въпросът за това, дали има обособена самостоятелна наука за спорта, или с изучаването на тази социално значима човешка дейност се „занимават“ други науки, винаги е предизвиквал интерес и размисъл сред научната общественост, проявяваща интерес към теорията и практиката на спорта. В настоящата статия се прави опит да се „хвърли светлина“ върху тази дискуссионна проблематика, като с необходимите аргументи се защитава тезата, че социалният феномен „спорт“ (спортната дейност), в своята интегралност като реализация и резултат, в своята единност, като форми, средства и методи за тренировка, в своята същност, като специфична част от личните и социалните активности на човека, проявени, най-общо казано, като спортна активност, се изучава (изследва) цялостно и задълбочено от „единната спортна наука“ – **спортология**.

Keywords: sportologiya, methodology, research, scientific knowledge

„Спортът е незаменима лаборатория за науката.“

I. Постановка на проблема

Има ли обособена и самостоятелна наука за спорта, или не? Някои „научни философи“ твърдят, че наука е само това, което е свързано с изучаването и изследването на явленията и процесите в така наречените „точни науки“. За да се съгласим или не с тези твърдения, които не са доказани научно, трябва да си отговорим на въпроса „Що е то наука“? В специализираната научна литература, когато се говори за наука, се има предвид тази *специфична сфера на изследователска дейност, насочена към получаването на нови знания за природата, обществото и човека, които знания могат да бъдат обяснени убедително по логичен път*. Съвременната философия на науката дефинира понятието наука още по-тясно, като ограничава обхвата му до знанието, което е експериментално проверимо въз основа на научния метод.¹⁾

Едностранно е виждането на определени автори (позитивисти), които свеждат науката само до природознанието (природните, „точните“ науки). Досега обаче не са намерени необорими аргументи против разбирането, че

наука е всичко онова, което *извършва човек (като теоретично и/или емпирично познание) с цел да придобие ново знание за света като цяло и в частност за всички негови съставки (природа, общество, човек и т.н.), като анализира, структурира, систематизира „наличното“ до момента знание и на тази основа гради (открива) новото, непознато досега знание за обекта на неговите научни занимания (търсения).*

Спортна наука или спортология? А защо не и двете?

Понятието „спортология“ беше въведено „официално“ в специализираната спортна литература в опит за неговото легитимиране от проф.д.п.н. М. Бъчваров (2000), когато според автора той издава „първата книга в света за единната спортна наука“. Макар и с намерение да не „измества“ утвърдените в спортната наука и практика словосъчетания „Теория и методика на спортната тренировка“ и „Теория и методика на физическото възпитание“, където се разглеждат основните въпроси, свързани с целенасочените занимания с физически упражнения и спорт, де факто се получава така, че обектът и предметът на тези науки (учебни дисциплини) се припокриват в немалка част, което, разбира се, в известен смисъл не беше прието еднозначно от спортните специалисти. Напротив, „консерваторите“ не приемаха никакви аргументи, а защитаваха със „зъби и нокти“ статуквото и традицията. В този спор, без да заема категорична позиция, Р. Русев (Русев, 2000) подсказва, че в исторически аспект на определен етап от развитието на ТФВ, тя играе ролята на „...обща научно-методическа основа не само на училищното физическо възпитание, но и на спортната тренировка, която впоследствие се отделя като „самостоятелна научна дисциплина“. Тази негова констатация в известен смисъл подкрепя единния общ произход на ТМФВ и ТМСТ, каквато всъщност е и идеята на проф. Бъчваров – да обедини тези две дисциплини на спортната наука с въвеждането на понятието „спортология“. В защита на това понятие авторът с неоспорима логика привежда както формални, така също и съдържателни аргументи. Ето част от тях.

На първо място, краткостта на наименованието (понятието) е препоръчителна за всяка понятийна и категориална система. И от тази гледна точка „спортология“, като „единна наука за спорта“, е доста по-удачно, отколкото по-обемните и не много точни от съдържателна гледна точка словосъчетания „Теория и методика на...“. Нима методиката, като научна дисциплина, няма своя теория, та трябва да има друга теория извън нея!? Защо може да има науки като културология, политология, фенология, квалитология и др., които изучават и изследват специфични явления и процеси, всяка в своята сфера и обсег на дейност, а не може да има „спортология“, която да изучава и изследва социалния феномен **„спорт“** в неговата цялост и в битността му на явление, дейност и процес за психофизическо усъвършенстване на човека? Макар и формални, тези аргументи са логични. Още по-силно звучат съдър-

жателните аргументи, като: „...истинското категориално понятие във всички сфери на спортната дейност това е понятието „спорт“. Няма физкултурно (?) упражнение, а има спортно упражнение като средство и метод за всяка спортна практика“ (Бъчваров, 2000). Действително, по причини от различен характер, най-вече идеологически, продиктувани от историческото време и периода на възникването и утвърждаването у нас на спортнопедагогическата наука, понятието спорт стоеше дълго време в „сянката“ на такива всеобхватни категориални понятия като „физическа култура“ и „физическо възпитание“, макар понятието „спорт“ да има по-стари исторически корени.

Нашето мнение, основаващо се на задълбочени проучвания на проблема, е, че тези понятия не трябва да се противопоставят, те имат право и основание да съществуват като белег на терминологично богатство в областта на физическото възпитание и спорта. Те се взаимодопълват и всяко от тях има своята специфичност, историческо значение и съвременно съдържание. Нима с английското „Physical Education“ – в превод физическо образование (възпитание), може да се нюансират съществените различия в използваните у нас две понятия „физическо образование“ и „физическо възпитание“? Очевидно е, че в посочения пример предимството е на страната на българската спортна терминология.

Обект и предмет на спортологията

Спортната наука (спортология) е тази част от всеобщото научно знание (познание) за човека, която се занимава с изследване, изучаване и „управление“ на процеса на тренировка в различните спортни дейности (целенасочените занимания с физически упражнения и спорт за постигане на определени цели). Спортологията е философията (методология) на спортно-педагогическото познание. Тя е основата на останалите (по-частни) теоретични спортни дисциплини. М. Бъчваров (Бъчваров, 2000) определя спортологията като „единна наука за спорта“, която изучава и изследва „... общите и частните закономерности, принципи и подходи на познание, изследване, реализация и анализ на спортни явления и процеси“. По този начин спортологията се определя като **социална наука**, която изучава теорията и практиката на спортната дейност, изследва, анализира и дава общи „предписания“ за формите, средствата и методите за подготовка във физическото възпитание и спорта, както и резултатите, възплетени в постиженията на занимаващите се с тази дейност. Съвременната спортна наука е в пряка връзка и взаимозависимост от научно-техническите постижения, което ѝ позволява да се развива интензивно в теоретичен и практико-приложен аспект. Характерно за спортната наука и изследванията в нея е комплексният (холистичен) подход към различните научни и научноприложни изследователски проекти, решавани основно в научни колективи, разкривайки различни страни и приложения на спортната дейност. Тук широко са застъпени не само качествените изследвания, реализирани с

най-различни методи на изследване (от обикновеното педагогическо наблюдение до най-сложните технически изобретения), но също така и изследвания, базирани на точни, количествено измерими, резултати и методи в получаването и обработката на емпирично събрания материал. Много от частните и по-общи проблеми в тренировъчната и състезателната дейност се изследват и с широко използване на специфични методи от други науки в подчертана взаимовръзка с тях (естествени, биологични, медицински, хуманитарни и др.). В научните общности е общоприето, че всяка наука с претенции за такава трябва да има свой, собствен обект и предмет за изучаване, както и собствени методи за изследване. В тази връзка, по отношение на спортологията, тези задължителни характеристики изглеждат така:

– **обект** на спортологията – това е социалният феномен „спорт“ (спортната дейност), изучаван и изследван в своята интегралност като реализация и резултат, в своята единност, като форми, средства и методи за тренировка, в своята същност, като специфична част от личните и социалните активности на човека, проявени, най-общо казано, като спортна активност, изучавана цялостно и задълбочено именно от теоретико-приложната наука спортология;

– **предмет** на спортологията – това е изучаването на съдържателните и структурно-изграждащите компоненти на спортната дейност, нейното управление и резултатите от прилагането ѝ в практиката („всички форми и съдържание на занимания с физически упражнения и спорт“) и тяхното въздействие върху човека. М. Бъчваров (Бъчваров, 2000) посочва, че „... основен предмет на спортологията са фактите, явленията, процесите и дейностите, проявени в различни сфери на спортната практика и спортното познание“.

Философско-мирогледна същност на физическото възпитание и спорта като теория и практика

Комплексно-интегралният характер на въздействието, което оказва целенасочената двигателна активност върху човешкия организъм, предопределя в известен смисъл и необходимостта от по-широк поглед върху същността на физическото възпитание и спорта като социални явления, разнообразни двигателни дейности и биологично градивни процеси със своите строго специфични функции и предназначение.

Предвид факта, че в основата си тази човешка дейност е преди всичко движението (двигателната активност), което, от своя страна, е в основата на съществуването на всякакъв вид материя, в дълбоката си същност този факт има отношение, макар и косвено, към решаването на някои въпроси от философско-мирогледен (методологически) порядък. Казано по друг начин, да се погледне по-широко на тези биосоциални явления и процеси и да се види философският смисъл на един иначе съвсем прагматичен педагогически казус. Става въпрос за най-рационалното използване (включване) на **спорта и фи-**

зическото възпитание в системата от психолого-педагогически въздействия върху подрастващите в училище и извън него, като се потърси философско-мирогледният аспект и същност на въпроса за „целта и смисъла“ на човешкия живот, и най-вече на отговора на този въпрос, като се прозре ролята на спонтанната и преди всичко на организираната двигателна активност във **формулирането и постигането на тази цел**. В кой етап и на какво ниво в йерархията на целеобразуването можем да използваме възможностите на физическото възпитание и спорта за формирането на хармонично развита личност?

Наред с подчертания практицизъм, като цяло, на физическата култура и спорта в древността, още тогава, в развитието на философската и научно-педагогическата мисъл, въпросът за ролята и мястото на целенасочената двигателна активност на човека се издига на философско-методологическо равнище. Разсъждавайки върху смисъла на живота, в свои произведения философите Сократ (469 – 399 г. пр.н.е.), Демокрит (460 – 370 г. пр.н.е.), Платон (427 – 347 г. пр.н.е.), Аристотел (384 – 322 г. пр.н.е.), лекарят Хипократ (460 – 377 г. пр.н.е.), ораторът и педагог Квинтилиан (35 – 96 г. от н.е.) **поставят физическото възпитание наравно с интелектуалното**, като дават и редица конкретни правила (методи) и съвети за това, как човек да упражнява и развива своето тяло, как с помощта на физическите упражнения да се предпазва и лекува от много болести. Още тогава Аристотел синтезира философски разбирането си за движението и мускулното усилие, като казва, че „...нищо не изтощава и не разрушава човека така, както продължителното физическо бездействие“, а Платон, когато иска да илюстрира голямото невежество на някой човек, казва, че „той не знае нито да чете и пише, нито да плува“. Още от най-ранна училищна възраст той препоръчва „...системни занимания с гимнастика, състояща се от бегови упражнения, хвърляния и борба“ (Лесгафт, 1988).

В днешно време организираната двигателна активност под най-различни форми на спортно-педагогическа реализация, продължава да има много важно значение в оформянето на психофизическия облик на човека и се нарежда сред водещите фактори при целеобразуването и определянето на целта и смисъла на човешкото съществуване. Според В. Милев, Ив. Слаников (Милев, Слаников, 1982) класификацията на „целите и смисъла на живота“ има четири нива: I ниво – биологичен смисъл; II ниво – неосъзнаване или пренебрегване (игнориране) на смисъла на живота; III ниво – влагане на различно съдържание в понятието цел и смисъл на живота (от религиозни или атеистични позиции), и IV, най-високото ниво – цел и смисъл на съществуването на човешкото общество. Логиката подсказва, че във всички нива (етапи) на целеобразуването преднамерената и целенасочена двигателна активност, реализирана в най-различните си форми, има място в този процес и не би било никак пресилено да се търси, макар

и не така явна, еднопосочност на въпроса за целта и смисъла на човешкия живот и двигателната активност в него, като много важна характеристика на биосоциалната му природа. Още по-тясна е тази връзка между „начина на живот“, като философска категория, и ролята на целенасочената двигателна активност в него.

Тези въпроси са били обект на специално внимание още в Древна Гърция. Според Лаэртский (Лаэртский, 1979) Сократ е бил първият, който започва да разсъждава върху „начина на живот“ на човека, като влага в неговото съдържание не само „...абстрактно духовните ориентации на човека, но и неговото **интегрално, духовно и биологическо реагиране**“. Сократ е водел толкова здравословен начин на живот, че когато в Атина избухнала чума, само той е останал невредим. Ролята на целенасочената двигателна активност на човека, като елемент на здравословния начин на живот, е категорично защитена и от Аристотел със споменатата вече по-горе сентенция за значението на системната двигателна активност в нормалното съществуване на човека. А надписът „Искаш ли да бъдеш здрав – бягай, искаш ли да бъдеш красив – бягай, искаш ли да бъдеш умен – бягай!“, изсечен на скала в Древна Гърция, ни дава ясна и категорична представа за философията и миогледа на цивилизования древен свят по отношение на начина им на живот и за ролята, мястото и значението на системната двигателна активност в него (Кун, 1982). Цитираните по-горе сентенции подсказват вярната посока на отговора не само във философски, но и в чисто прагматичен аспект, на поставения от нас въпрос за целта и смисъла на човешкия живот. Независимо, че „...целта не се покрива напълно със смисъла на живота“ (Милев, 1982), би било оправдано и логично те да се допълват и да имат еднопосочни измерения. В тази посока разсъждава и В. Капранов (Капранов, 1975), който определя смисъла на живота като „философска категория за отразяване на мястото на човека в света и социалната значимост на жизнената дейност на хората, за обозначаване на социално обусловената способност на човека да подлага своите жизнени прояви и обществени процеси на преценка и да устройва своя живот в съответствие с **осмислените цели**, които притежават обществена и индивидуална ценност“.

Философски погледнато, същността на нещата и явленията отразява най-вече смисъла на дадено нещо, това, което е то само по себе си. Така поставен, проблемът изисква да се разкрият и обосноват мястото и ролята на двигателната активност като вид човешка дейност, респективно на физическото възпитание и спорта в отговора на най-важния въпрос на въпросите за целта и смисъла на човешкия живот. Отговорът на този въпрос се е търсил, откакто съществува човешката цивилизация, и продължава да се търси и днес, но все повече, особено в днешното хиподинамично и емоционално стресово време, се съзира задължителният компонент на единното човешко съществуване, а

именно целенасочената **активност** на човека, в това число и нейната здравословна разновидност – **двигателната активност**.

Когато се поставя въпросът за същността на физическото възпитание и спорта от философско-мирогледни позиции, би трябвало да се обърнем и към диалектиката като методология в натрупването и развитието на философско познание за **формирането, развитието и промяната на обективната и субективната действителност**. На езика на специализираната спортнопедагогическа литература и практика това ще рече, че със средствата на физическото възпитание и спорта, с многообразието на физическите упражнения (различна по вид и характер двигателна активност) **може да се въздейства положително върху психофизическото развитие на човека, да се изгражда и променя неговата личност в съответствие с нашите схващания за полезност, хармоничност и нормалност**. Да се създадат условия не само за хармонично физическо развитие в морфофункционален аспект, но и да се използват в правилна посока възможностите на тази дейност в изграждането на **съзнание и самосъзнание** за индивидуална и обществена полезност, за целта, смисъла и истинските стойности в живота на човека. Към всичко това може и трябва да се стремим, въпреки че в днешното **подчертано консуматорско общество** има тотално объркване и подмяна на истинските и дълговечни стойности и ценности в личен и обществен план.

Биосоциална същност на физическото възпитание и спорта

Физическото възпитание и спортът притежават ярко изразените си характеристики на „...утвърдени в обществото специфични социално значими дейности, чието предназначение е да задоволяват определени негови и на членовете му потребности. Тези потребности имат динамичен характер и произтичат от конкретното и перспективно състояние на развитието на обществото като цяло и на отделните личности в него. Затова те нямат универсален и еднозначен характер“ (Димитрова, 2002) и могат да бъдат използвани съобразно изискванията на конкретните условия и обстоятелства. Наред с тези си функции обаче физическото възпитание и спортът са преди всичко целенасочена и системно прилагана двигателна активност, която удовлетворява същностната особеност на всеки жив организъм, така наречената **кинезофилия** (любов към движението). *Това е тази неосъзната и генетично заложена потребност от движение във всяка жива клетка, която, наред с храната и съня, е основният фактор не само за формирането на подрастващите като социално активни и адаптивно рефлексивни личности, но преди всичко тя е в основата на правилното им морфофункционално и психоемоционално развитие като биологични индивиди.* Тази многопластовост на явлението се посочва и от Цв. Желязков, Д. Дашева, (Желязков, Дашева, 2000), които отбелязват, че „... за разлика от

другите форми на педагогическа дейност спортната тренировка, независимо от социалния си характер, засяга непосредствено и във висша степен биологичните процеси, като предизвиква динамични или трайни функционални и структурни преустройства в организма на човек“. Тяхното опознаване е основна задача на теорията и методика на физическото възпитание и спорта (спортологията), за да се оптимизират педагогическите условия за целенасочени въздействия и взаимодействия между субектите на педагогическия процес.

Едва ли са необходими специални знания и усилия, за да се прозре биосоциалната природа на физическото възпитание и спорта като особено полезни двигателни дейности, които в днешно време имат все по-актуално звучене. От една страна, основната роля на двигателната активност, във всички нейни видове и форми на реализация, във фило- и онтогенетичното развитие на човека като **биологичен индивид** е доказана отдавна и няма спор, че в днешното време на високи технологии и безброй възможности за заместване на мускулните (физическите) му усилия с предимно умствени такива значението на двигателната активност, като незаменимо средство за нормално съществуване на човека, е още по-голямо. От друга страна, реализирането на тази естествено биологична потребност от движение (двигателна активност) под формата на целенасочено организирана педагогическа дейност в различни спортнопедагогически (урочни и извънурочни) занимания има подчертани **социални функции**, за които вече стана въпрос. Социалните измерения и значимост на спортната дейност, като цяло, могат да се видят и в ролята им на единствената здравословна алтернатива за запълване на свободното време на подрастващите и в борбата за спечелване на „войната“ срещу все по-разпространяващите се напоследък негативни „социофеномени“, като **дрога, тютюнопушене и алкохолизъм**. Няма друга педагогическа или социална дейност, която така успешно да съчетава „полезното с приятното“, както това е при целенасочените занимания с физически упражнения, организирани под формата на системно провеждан педагогически учебен или тренировъчен процес в училище или извън него.

Погледнато в чисто исторически аспект, логиката в развитието на човешката цивилизация, в нейния начин на живот, е към все повече и повече намаляване на дела на мускулните усилия в осигуряването на всички необходими източници и дейности, свързани с бита и съществуването на човека. Косвен показател за това, че в днешно време хората изпитват остра нужда от системни физически натоварвания, са изнесените от академик А. Берг (Булич, 1986), сравнителни данни за дела на мускулната работа в осигуряването на енергията за обществото отпреди сто и петдесет (150), сто (100) и отпреди тридесет (30) години, със закономерната тенденция този дял още повече да намалява (Табл. 1).

Таблица 1. Основни източници на енергия в хода на социално-икономическото развитие на човечеството в %

Източници на енергия	Години		
	1852	1952	1975
1. Енергия от мускулна работа на хора и животни	94,0%	1,0%	0,5%
2. Енергия от работа на вятърни мелници, водни и топлоелектроцентрали, нефт, газ, атомна енергия и др.	6,0%	99,0%	99,5%

Всичко това потвърждава неотложната необходимост отново да се преоткрият ролята и възможностите на целенасочената и системно прилагана двигателна активност, респективно – на физическото възпитание и спорта, като важни и решаващи фактори за правилното психофизическо развитие на подрастващите и за изграждането на личности, притежаващи „здрав дух в здраво тяло“. И това да не бъде само едно полезно, емоционално и декларативно пожелание, а практически реализирана обществено-педагогическа позиция, образователна практика и реален резултат.

Психолого-педагогическа същност на физическото възпитание и спорта

Като цяло, педагогическата наука, а в това отношение и спортната наука, има важната задача да въведе определен порядък, доколкото това е възможно, в стихийността от въздействия и взаимодействия при формирането и развитието на човешката личност. Този процес е многопластов и е резултат от редица явни и латентни, обективно и субективно обусловени фактори на човешкото развитие. Стремешът за тяхното опознаване и управление е напълно разбираем и една от посоките в това опознаване и промяна е в областта на **обучението и възпитанието**. От съвременни позиции най-общо може да се приеме, че **възпитанието е процес на управление на естественото (биологично и социално) развитие**. Този процес е характерен за всички възрастови периоди („човек се учи, докато е жив“), но тази дейност е особено важна в училищна възраст, когато човекът се оформя не само като биологически индивид, но и като социално адаптивна личност.

Като дял от науките, изучаващи човешкото развитие и личностното изграждане, педагогическата наука изследва всички аспекти на възпитанието, обучението и образованието. Най-общо, нейната основна роля може да бъде определена като „...наука (и изкуство) по „детеводство“, наука за

обучението и възпитанието на подрастващите по пътя на организиране и ръководене на тяхната дейност и социалната им комуникация с цел да се формират у личността определени и желани качества“ (Десев, 1999). Когато посочените по-горе аспекти и проблеми на развитието, възпитанието и образованието са пряко свързани с прилагането на целенасочена и системна двигателна активност, като основно средство за въздействие и управление на естественобиологичното развитие на детето, те вече стават предмет на изследване преди всичко от спортната наука, която е важен и съществен дял от педагогическите науки със строго специфични цели и задачи.

В училище всички останали дейности (учебни предмети) имат преди всичко строго определени познавателни цели и задачи, свързани предимно с подчертано умствено (сензорно, мисловно) натоварване, повишен психоемоционален стрес и ярко изразена двигателна пасивност.

Единствено дейността „физическото възпитание и спорт“, като организиран педагогически процес, е призвана, а и разполага със средствата за това, да задоволява естествено биологичната потребност от движение и да хармонизира, поотделно и в единство, необходимостта от двигателна и интелектуална активност на формиращата се детска личност, съчетавайки полезното с приятното.

Известно е, че педагогическият процес в училище протича във взаимодействие между учителя и ученика, което по същество е учебно-възпитателна дейност. Тази дейност осигурява формиране и развитие на детската личност в процеса на усвояване на системни знания, умения и навици. Независимо от педагогическата същност, когато говорим за формиране на двигателни умения и целенасочено развиване на двигателни качества, каквато е и основната характеристика на учебно-възпитателния процес по физическо възпитание и спорт, е съвсем очевидно, че се извършват, наред с чисто физиологическите, и редица психически процеси, съпроводени с активна мисловна дейност, която по същество е движещата сила на психическото развитие на учениците. Във връзка с това е необходимо да се подчертае, че в организирания спортновъзпитателен процес, под непосредственото ръководство на спортния педагог, трябва да се насочват в правилна насока не само извършваните чисто двигателните действия на учениците, но и да се подпомага тяхната мисловна активност и познавателната дейност, свързана с формирането на двигателни умения и развитието на двигателните качества и съобразена с индивидуалността на всеки ученик.

Не е необходимо да се правят задълбочени анализи, за да се види и докаже психолого-педагогическата същност на физическото възпитание и спорта в училище и обсегът на част от изследователската проблематика в спортната наука. Достатъчно е да се посочи, че:

1. Физическото възпитание и спортът в част от своята същност са педагогическа дейност, където се дават определени знания, формират се двигателни умения и навици, развиват се двигателни качества (способности), т.е. в тях се обучава, възпитава, развива. С други думи, формира се детската личност, което по същество е психолого-педагогическа дейност.

2. Всички дейности в този процес, било то предимно двигателни или косвено познавателни, стимулират като цяло психофизическото развитие на учениците и осигуряват така необходимия баланс между условно наречените интелектуални дейности в училище и така необходимата ежедневна двигателна активност на страдащия от перманентен „мускулен глад“ съвременен ученик.

3. Стимулират се като цяло всички психически процеси, свързани с реализираната двигателна и познавателна дейност в заниманията по физическо възпитание и спорт.

Физическото възпитание и спортът в училище и извън него нямат алтернатива, като многопластово явление и процес за изграждане на многогранни и хармонични развити личности. Тази дейност има пряко отношение към оформянето на светогледа на подрастващите и приучването им към природосъобразен и здравословен начин на живот, за да могат да израснат физически здрави и психически устойчиви личности, които да бъдат максимално полезни на себе си и на обществото. Защото максимално откровен и болезнено прав е бил в своето прозрение Шопенхауер, който посочва, че „... здравето не е всичко, но всичко останало без здраве е нищо“ (Костов, 2001). А няма друга педагогическа дейност в училище и извън него, освен физическото възпитание и спорта, която така пряко да оказва положително влияние върху психофизическото здраве на учениците и така умело да съчетава „полезното с приятното“.

II. Методологични начала на спортната наука

Анализираните по-горе философско-мирогледна, биосоциална и психологопедагогическа същност на физическото възпитание и спорта позволяват да се очертае и методологическата основа на спортната наука. Съобразно разбирането, че методологията е „учение за принципите, същността, формите и способите на научнопознавателна дейност в дадена област“, можем да посочим и основополагащите методологичните начала на спортната наука, които определят нейната интегрална същност, статут и развитие. Според М. Бъчваров (Бъчваров, 2000), който внася уточнението, че има предвид „...предпоставките, които са съдействали за формирането на спортологичното знание“, методологичните начала на спортологията са:

- спортната емпирия като методология на спортологията;
- психолого-педагогическото и социологическото знание;
- медикобиологичното знание;

- биомеханиката и математическата статистика;
- философията и кибернетиката.

Приемайки с известна условност гледната точка на автора най-вече по отношение на пълнотата и аргументацията на „методологичните начала“²⁾ можем да се съгласим с разбирането му, че строго специфичният и широкоаспектен предмет на изследване в спортологията определя нейния интегрален характер като наука. Тази интегралност проличава още повече при анализа на обективната социална реалност, където спортът се явява като социален феномен в битността му на явление, дейност и процес за психофизическо усъвършенстване на човека.

Интегралният характер на спортната наука може да се търси и по посока на обстоятелствата, че спортният резултат е функция на много фактори – наследственост на психофизически особености на личността, страни на спортната подготовка – физическа, психическа, функционална, тактическа и др., които се изследват с методи и от другите науки, изучаващи човека и неговите разнообразни дейности. Освен това интегративността проличава както в методологическата база на спортнопедагогическите изследвания, така също и в широката предметна област на изследванията във физическото възпитание и спорта.

Неограничени ли са човешките възможности в спорта? Логичният отговор е отрицателният. Въпросът е къде е границата на тези възможности? Може би тази граница никога няма да бъде достигната, но винаги ще има стремеж към нея. И науката е тази, която тласка човешкия стремеж към невъзможното и непостижимото, която движи човешките възможности в спорта напред и нагоре. И не само в спорта. В тази поредица от реторични въпроси ще посочим, че научното изследване (стремежът към разширяване на научното познание) е един от основните фактори за високи спортни постижения. Научното изследване е факторът, който може да оптимизира училищното физическо възпитание, като целенасочен педагогически процес за подпомагане и управление на психофизическото и двигателното развитие на учениците.

Научното изследване е движещата сила в стремежа да се търсят най-удачните средства, методи и форми за използване на неограничените възможности на „**движението**“ в кинезитерапията. Вниманието заслужава и тезата, че в днешно време сериозните научни изследвания се правят не само от научните работници във висшите училища и научните институти, но също така и от треньорите и техните щабовете. Критериите за „степената на научност“ при „научно-методическите“, „методическите“ и „научноизследователските“ разработки са различни поради различията и специфичните цели на тези изследвания, но научността в едно изследване се определя не от вида на разработката, а преди всичко от резултатите в нея.

III. Взаимовръзка на спортологията с други науки

Казаното по-горе, отнасящо се за комплексно-интегративната същност на спортната наука, за широтата на нейния обект и предметната област на изследване, предопределя и нейните многопосочни връзки и взаимовръзки с други науки. Това е така, защото човекът, като най-висше творение на природата, в своята уникалност и сложност е „единство и борба на противоположности“ в своето съществуване. Той е разнообразие от дейности и занимания. Той, човекът, е „всеобщ обект“ на изследване от много науки. От своя страна, както беше посочено по-напред, спортът се явява като социален феномен в битността си на явление, дейност и процес за психофизическо усъвършенстване на човека. Обяснението на тази обективна реалност, във връзка с голямото разнообразие от дейности и процеси във физическото възпитание и спорта, предопределя тази многопластовост на изследванията, както и необходимостта от „помощта“ на другите науки за обяснението на тези процеси.

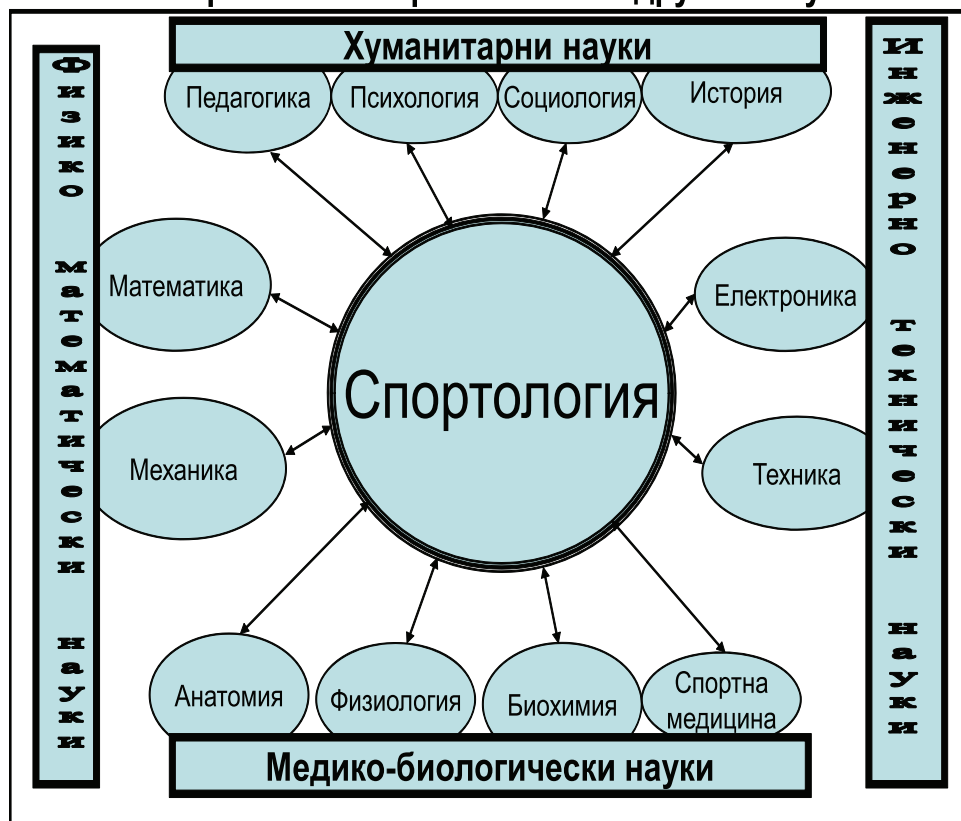
На Фиг. 2 е представен схематичен модел на възможните връзки и допирни точки на спортологията с науки от различни области.

Логично, като най-тесни, могат да бъдат определени взаимовръзките на спортната наука с медико-биологичните и хуманитарните науки (основно психологопедагогическата област). Първите са пряко свързани с изучаването на морфофункционалните характеристики на човешкия организъм (анатомия, физиология, биохимия), като взаимовръзката със спортологията може да се търси по посока на въздействието и промяната на тези характеристики, като следствие от практикуването на спортната дейност. Докато взаимовръзката с хуманитарните науки е в самата психолого-педагогическа същност на спортологията.

Акцентирането върху посочените по-горе връзки на спортологията не означава, че по-малко важни са взаимовръзките с т.нар. „точни“ науки (математика, физика, технически науки и др.), макар и да не са толкова очевидни. В съвременното информационно-технологично общество с развитието на науката в тези сфери се предопределя в известен смисъл и бурният напредък и в развитието на спортната наука. Използвайки научно-техническите постижения, спортологията разкрива и навлиза по-дълбоко в изследването на интимни механизми на молекулярно ниво, имащи отношение към крайния спортен резултат.

Независимо че в модела не са включени възможните взаимовръзки на спортологията с науките от сферата на изкуствата, тези връзки са логични и взаимоотношени от предметната област на изследванията и допирните точки между тях, особено що се отнася до музиката и най-вече в раздела на музикалноритмичните аспекти и времеви параметри на движенията в спорта и в танците.

Взаимовръзка на спортологията с другите науки

Фигура 2. Схематичен модел, отразяващ възможните взаимовръзки на спортологията с други науки (Бойчев, 1987)

По един или друг начин, пряко или косвено, посочените взаимовръзки имат своето логично обяснение във връзка с комплексно интегративната същност на физическото възпиание и спорта и техния многопластов характер на въздействие върху психофизическото развитие на човека.

Заклучение

Социалният феномен „спорт“ (спортната дейност), в своята интегралност като реализация и резултат, в своята единност, като форми, средства и методи за тренировка, в своята същност, като специфична част от личните и социалните активности на човека, проявени, най-общо казано, като спортна

активност, може да бъде изследван и изучаван цялостно, системно и задълбочено само ако към него се подходи комплексно и със средствата и методите на „единната спортна наука“ – **спортология**.

БЕЛЕЖКИ

1. Wilson, Edward. Consilience: The Unity of Knowledge. New York, Vintage, 1999. ISBN 0-679-76867-X
2. За подробности вж. „Спортология“, С., 2000 (гл. III).

ЛИТЕРАТУРА

- Булич, Э.Г. (1986). *Физическое воспитание в специальных медицинских группах*. Москва: „Высшая школа“.
- Бъчваров, М. (2000). *Спортология*. София: „НСА ПРЕС“.
- Десев, Л. (1999). *Речник по психология*. София: „Булгарика“.
- Димитрова, Св. (2002). Социални и психологически проблеми на физическото възпитание и училищния спорт при съвременните условия в България. Благоевград. Сб. „Физическото възпитание и спортът в образователната система“.
- Желязков, Цв., Д. Дашева. (2000). *Тренировка и адаптация в спорта*. София: ИК „Комливес-ЛМ“.
- Капанов, В. (1975). *Нравственный смысл жизни и деятельности человека*. Изд. „Ленинградски университет“.
- Костов, К. (2001). Здравното образование в училище и физическото възпитание. Варна: Сб. „Иновации във физическото възпитание и спорта в началото на 21 век“.
- Костов, К. (2013). *Научното изследване във физическото възпитание, спорта и кинезитерапията (теоретико-приложни аспекти)*. Благоевград: УИ „Неофит Рилски“.
- Кун, Л. (1982). *Всеобщая история физической культуры и спорта*. Москва: „Радуга“.
- Лаэртский, Д. (1979). *О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов*. Москва: „Мысль“.
- Лесгафт, П. (1988). *Избранные педагогические сочинения*. Москва. „Педагогика“.
- Милев, В., Слаников, Ив. (1982). *Цел и смисъл на живота*. София: „Медицина и физкултура“.
- Русев, Р. (2000). *Теория на физическото възпитание*. Благоевград.

SCIENCE OF SPORT (SPORTOLOGIYA)

Abstract. The question of whether a separate science of sport exists or studying this socially important human activity is a matter studied by other sciences, has always evoked interest and reflection among the scientific community that has interest in the theory and practice of sport. This article is an attempt to explain, to clear this controversial issue, as with the help of the necessary arguments we defend the thesis that social phenomenon “sport” (sports activities) in its integrality as implementation and result, in its unity as forms, means and methods of training, in its essence, as a specific part of the personal and social activities, developed, generally speaking, as a sports activity, is studied (is explored) completely and thoroughly by “united sports science” – sportologiya.

✉ **Prof. Kiril Kostov, DSc**

Department of Theory and Practice of Physical Education
South-West University “Neofit Rilski”

Blagoevgrad, Bulgaria

E-mail: kzkostov@abv.bg